

RADOMIR ŠORO VULANOVIĆ, Crna Gora u kamenu

Predstavljamo vam kamenu istoriju Crne Gore, "Crnu Goru u kamenu", a naš naš junak ovog puta je autor te vajar-ske storije, 78-godišnji energični, vitalni i snažni vajar Radomir Šoro Vulanović, vjerni gledalac "Zapis". Stigli smo na 5 km od Nikšića, mjesto Gračanica odnosno Žirovnica. Prolazeći iznad ovog kamenog grada za Župu Nikšićku, uočili smo ga negdje ranije pogledom zdesna. Zatičemo našeg domaćina sijede brade, s kačketom, u radničkom kombinezonu i, naravno, crvenoj majici, mora u svakom momentu biti nešto znakovito crnogorsko na njemu i oko njega. Podseća nas da je naš davnašnji susret bio u naselju Rudo Polje, da mu se galerija zove "Breme", a dao joj naziv jer seka (vuče teški teret) i to pola vijeka. Počinjemo hronološki, jer smo negdje pročitali da mu je najpoznatiji rad zvani pivo, kako to...

- Pravio sam pivo čitav radni vijek, koje je dobilo mnogo zlatnih nagrada prvenstveno u Briselu. To su mi najdraže bile nagrade, zato kroz šalu kažem da sam najviše vremena ostavio na pravljenju piva, u čuvenoj nikšićkoj pivari bio sam prehrambeni tehnolog. Kad bi se stotinu puta rodio, nikad ništa ne bih radio na silu. Ne bih jednostavno radio, ako bi morao na silu. I u Pivari sam radio iz ljubavi, sa zadovoljstvom, kao što radim i ovo ovdje sa zadovoljstvom, tako da ne mogu da shvatim nikakav posa' koji ne radim iz ljubavi, kaže Šoro.

Došli smo u jedinu galeriju pod vedrim nebom u Crnoj Gori otvorenu 2014. godine. Ovo je kamena istorija Crne Gore, jer su u njoj najpoznatiji likovi iz crnogorske istorije, na zelenoj livadi, poređani u nekoliko kolona. Pored su komšijske obrađene oranice, a u predvorju ove galerije kako se dolazi s puta, jesu isto skulpture, no one su na pijesku šoderu, još potpuno nedovršene i ne do kraja izvaja-

ne skulpture. Ipak, i taj prostor ima umjetničku dimenziju i jedan od članova ekipe je opomenut, da ni tu ne može da izdimi cigar.

- Ja imam ovo moje parče neba, a ispod njega je mjesto Crne Gore. Doduše, iako je mali, ali on je Crna Gora. I ovaj kamen - to je crnogorski kamen. Taj kamen nije zavrijedio da ja na njemu radim nešto tamo iz bijelog svijeta, nego da radim ono što je u Crnoj Gori. Pa onda sam se šetao da pravim 17, 18, 19. i početak 20. vijeka. Gledam prvo, posmatram te skulpture, pa u njima vidim likove, kršćavam ih... Ispred Ivana Crnojevića je Sv. Petar Cetinjski, podignut je, vidiš, iznad drugih na 3 kamene gromade, a ovo je knjaz Danilo, jedan od sedam Petrovića. Sa naše lijeve strane su: Vladika Danilo, Vladimir, Kosara, Sava, Vasilije i Nikola Petrović, Iguman Stefan, a odavde idu devet šćeri Nikolinih: Jelena, Ana, Vjera, Stana, Ksenija, Sofija, Milica, Marija i Zorka. Što se tiče težine skulptura, one manje imaju po tonu. Ove veće imaju po 2-3 tone, a Joka Baletić ima 5 tona. Jesu gromade velike, to su sve maštine radile. Kamen je uglavnom oblutak iz Gračanice, ili ovaj kamen iz brda ovdje. Prvo ga osmotrim, pa ako ne mogu da ga čeram odma', radim ga tu, pa kad ga uradim onda mi se žuri, onda lako nađem način da ga prečeram. Nikad ih ne završavam, jer vazda se pripovratim. Recimo, završena je ova koja je opatinila, kao recimo ona dojilja i iguman Stefan, to bi bilo sad greota prepravljati. A inače, ne mogu da odredim neko vrijeme kolko mi treba za neku skulpturu.

Je li tačno što pišu u novinama da za posjetioce imate najviše sat vremena?

- Ja sam čoek koji više voli da radi, nego da priča. A danas ima tako "pametnih" ljudi da od njih ne možeš progovoriti. Sve pametari – ja ne bih tako nego ovako, ne mogu šnjima...volim da s finim čoekom progovorim po sata.

Šoro Vulanović nam potvrđuje da i turisti s puta koji je stotinu metara iznad, znaju da vide ovaj kameni grad, kao i mi što smo ga vidjeli. Oni obično idu ka Maganiku i Zabra-

nu Kralja Nikole, pa svrate. Žao mu je što ne dolaze đaci iz škola, da se ovdje upoznaju sa onim što u knjigama uče. No, vidimo da nije po volji Šoru što naša đeca prvo obidu svijet, pa tek kotorske bedeme. Trebalo bi da dođu kod njega, vidi-mo da bi itekako volio. Jedan dio je i novije ratne istorije ov-dje, pa vidimo sjajno izvajanog Ljuba Čupića. Šoro veli da on i ne zna ništa drugo da radi osim ovo što je ispod njegovog parčeta neba Crne Gore. Neke likove vaja po sopstvenom utisku iz pročitanog, tako su nastali Vladimir i Kosara, kako drugačije i mogu nastati ti davnašnji likovi... Vidimo i Popa Dukljanina, snahu Milonjića Bana, Krsta Zrnova, Vladimira Mijuškovića...

- Dođem rano svaki dan u ovaj moj grad, zimovnik i ljetnjikovac, dođem iz Nikšića grada, i ovdje imam kuću kao što vidite. Pa ja ka' ono mačka mačad, preturim skulpturu, ovu tamo, ovu tamo, tako da mi dan ovako prođe, a i meni je to zadovoljstvo. Vitalan jesam, sigurno, s obzirom na moje godine, ali što bi me drugo održalo nego ovo, kafana ne bi sigurno i četiri zida, ne bi me održala. Popijem čašu rakije ili dvije, i bocu piva... Ostanem do podna ođe i krećem onda nazad bicikлом u Rudo Polje, de živim i de mi je galerija „Breme“.

Da vas pitam, bez uvrede, da li Vas smatraju osobenjakom?

- A smatraju osobenjakom, jer ja ne vidim ništa bez ovako (pokazuje jedan pravac rukama pored glave). U grad Nikšić ne mogu, ne umijem da izadem, kad odem da pod-mirujem neke obaveze, jedva čekam da se maknem od uli-ce... Osobenjak, jesam sigurno osobenjak dok sam ode po cio dan, i u onaj moj zatvoreni prostor tamo, iskren je Šoro.

Njegovih skulptura ima i na drugim mjestima po gra-du. Kad je bila likovna kolonija, ostavio je skulpturu koja je u okviru nikšićkog bedema...

- "U bedemu na stijeni uklesana Nikšićanka, heroina ka' Gospava, kao Joka gordo gleda, sa visine prkoseći zaboravu, da duh starih Trebešana, kao šever sa Vojnika gradom

se vije, nek šedoči sa stijene uklesana Nikšićanka, ka' sa tro-
na istorije." To je bilo posvećeno toj nikšićanki heroini, sti-
huje Vulanović.

Podsjećamo ga još kako nam je pri ranijem, susretu
prije deceniju poklonio knjige...Ima ih četiri i sve su poezija.
Posljednja i vizuelno dopadljiva je zbirka "Boem i Severina"...

- Ime knjige je nastalo tako što sam imao prijatelja koji
je bio toliko zaljubljen u tu Severinu, samo je priča Severina,
Severina, Severina, ljudi - Severina, svijet bi za nju dao i ja
napišem to, i sama zbirka dobije taj naziv, iskren je Šoro.

Uz maksimu "u svakom slučaju kad se radi i kad se
kreće, zna čoek zašto sve to radi", Šoro uzima biciklo, penje
ga do asfalta vozeći ga pored sebe i onda uporedo s nama
koji smo kolima, vozi do Rudog Polja. Nikad nije uzeo volan
od kola u ruke, a na biciklu je od detinjstva, kako veli. Ulazi-
mo u dvorište ograđeno slično vojvođanskom. Nastavljamo
razgovor u zatvorenom dijelu ateljea, kojem toplinu daju dr-
vene skulpture i stihovi ispisani na drvenim zaokrugljenim
nepravilnim daskama, tu je i crnogorska ikonografija, kao i
manje skulpture od fino isklesanog kamena i mermera. Veli
da nema više drveta za rad...

- Ono sam se našalio, više nemam drveta, sve sam
istrijebio što sam našo...korijenje...ja sam planinario u svoj
vakat, onda, đe god sam naša' drvo donio sam, iz Italije, sa
Ararata (kao i dobar dio Nikšićana), svi planinari ga presko-
če, ja nađem to što niko video nije, tu krlju donesem i radim,
a koje god nađem, pretežno su sve različita, ima bukva, ba-
grem, grab, cer, maslina, pomorandža...

Ništa nije lakše radit' u kamenu, nego je čak lakše ra-
dit' u kamenu nego u drvetu, drvo 'oće da se zažuli, a kamen
fino, polako se čuka, brusilicom radi...

Motive mi dadne priroda, ja samo to doradim, pola
ona izvaja, a pola ja - ono drugo. Ne razlikuju se mnogo
motivi u drvetu i kamenu. Vidiš, ovo sam našao jednu žilu
i uklešem u nju manastir Ostrog, recimo, s druge strane
Romkinju sa detetom, uklešem u ovo...

U drugom dijelu zatvorenog ateljea, iza crnogorske crveno - zelene zavjesa je svojevrstan separe. - Ođe se skupljamo, tu je kamen, tu ložimo vatru, izmakne se sto na sredinu i tu jedemo i pijemo... kad ne radimo... Slika zagrljenog Šora sa princom Nikolom Petrovićem. Tu su i etno eksponati, knjige, te drvene daske fino zaokrugljene gdje ručno crvenim i zelenim slovima je ispisao stihove. Čita nam o Prokletijama.

- Da li ti je to ime neko iz pakosti dao, da li se to nekome ošćelo ljepoti da ti se naruga,
da te pod kapom nebeskom razveliča?

Da li je to, ako jes oprosti mu najgordija među gordima, oprosti mu što obraz tvoj sniježni, grlo njedra i bedra tvoja sniježna, nikad poljubio, zagrlio, pomilovao nije.

Nikad ti u krilu konačio nije, ni za ostale draži ispod vela tvoga, nevjesto gorštačka nije znao.

Zato oprosti mu, oprosti najljepša među lijepima, Što ti je takvo ime dao...

(Prokletije to nekako zvuči...nepravedno, veli Šoro, odbranio ih je pjesmom...)

Zaključujemo vrlo jasno da je pravi multimedijalni umjetnik, a nije mu žao što se za umjetnost nije školovao, jer ima školovanih koji izruguju umjetnost, veli on. Svoj čisti poetski gen utkao je i u pjesmu "Montenegro"...

- A zlatna, temeljna, gorda, viteška, rame uz rame s onima što im se korijenje primilo dok su ti sisu posali, dok su s vrhovima Durmitora, Lovćena, Komova, Orjena, Rumije nebeske ate jašali, od paučine istorije te branili, oko vrata ko' amajliju nosili, u njedra od zluradih krili, e oni se broje...

A vi nerodi što ste poput trenutne pjene, iza koje se kobajagi snaga krije, a koja za tren svene i kao da postojala nije, vi koji ste dio prolazne scene, komični do suza, u kojoj se koprcate ko pipci mrtvih meduza, samo ste podsticaj da bude milija, ljubljenija, zagrljenija, voljenija, onima što vam ne liče. Njino šeme klijia, niče, množi se, vas će ko domaćin livadu s proljeća kad trijebi od bunjišta istrijebiti vrijeme, a

vječna i blagoslovena Crna Gora, biće u srcima onih što im je sveto zvono Ivanovo i Majska zora...

To su emocije te crnogorske, veli Šoro, koji pokazuje kako se sav od njih nakostriješio, a gole mu ruke. Ljubavlju se najbolje čuva Crna Gora, pa onda iz toga proističe rad, tvrdi on, veliki radnik, u kamenu, u drvetu, u stihovima...

Sviđa nam se stih napisan tik pored nas – Pjesniče ne gubi dane, napij se od svega što ti na um padne...a Šoro tek onda inspirisan želi da pročita još jednu lijepu pjesmu, koja najbolje, tvrdi, govori o njemu, jer objašnjava njegov unutrašnji nemir i energiju...

- Ne drži me mjesto, te nemam smire, zato bježim, bježim od svega što mi po volji nije... Ponekad, vrlo često, sukobim se sam sa sobom, bih, ne bih, ali vazda pobijedi ono drugo u meni, želja za lutanjem, traženjem nečega što ispunjava moju ličnost. Tražim i nađem. Nađem u lijepoj, najljepšoj prirodi crnogorskoj, planini crnogorskoj, đe sretam čeljad nalik na one što su nekad o njima pisali stari putopisci. Sretam gorštakе, gorštakinje, planinke, planinare, čobane, drvosječe, šumare, putare, lovce, lovokradice, lovočuvare, sretam inspiraciju za moje skulpture i stihove i to sve ponesem u atelje, tim likovima dadnem ime, š njima se družim danujem i noćujem, oni su dio mene...

Snimamo ga, potom, kamerom, u dvorištu kako kleše dlijetom i malim maljem uz naočare koje ga štite. Na redu je madona, u stvari majka s djetetom, a ima je već urađenu u bagremovom drvetu. Više od deset je i dojilja u dvorištu. Razgledamo i vremešne skulpture, motive kao sa nekadašnjih razglednica, nastali su prije skoro pola vijeka, Crnogorac i Crnogorka u nošnji, Crnogorac sa guslama, napravljeni od armiranog betona, a kao da su od kamena s patinom...Preko puta je, naslonjena na kuću, skulptura s likovima u drvetu, sa puno gareži, podsjeća na ratne deveđesete i nedaleće tadašnje. Hirošima je od metalnih djelova, postavljena tu blizu. U svemu je ljudski lik. Šoro slika život, bio to čovjek, žena, dijete...

Zagledan je non-stop u ove svoje skulpture, pa je tako i od majke dobio nadimak Šoro. Jer je "šorio" kao mali u nepoznato, a kad je društvo iz osnovne čulo maminu opasku, od tada je Šoro... Posebno je ponosan na svoj "Gorski vijenac" u kamenu su to fino izvajani likovi - portreti, jedan pored drugog, pored žive ograde, nanizani na obodu otvorenog dijela galerije "Breme"...

- Ovo su 33 lika iz "Gorskog vijenca", na svakom piše ime i što je rekao. Neskromno je da rečem, ali znam napanimet cijeli "Gorski vijenac", ali kolko god ga znam, onda uzmem da čitam i vidim da ne znam. Jer ti da počneš odolen, ja mogu da recitujem dalje... Tako da sam bio zaljubljenik u te likove i tu istoriju "Gorskog vijenca", te vladičine besjede...

Šoro se slaže sa nama da je on simbioza lirskog i epeskog, skladni poeta koji objedinjuje oba pravca. Ispod samog naziva galerije "Breme", pokazuje nam u svojoj knjizi što to odražava breme među koricama, -Vidi Mićko, tu je slikano breme, torba piva, planinarska čuturica i stih...

- Breme mi je na plećima, u snovima, u mislima, i u ljebu znojem topim drum života, i dok mi crne gladne tice kljuju po bremenu, po šemenu ostrmljenim, otrnjenim be-skrajem tumaram za izgubljenim počivalom. (1980)

Je li lakše to breme života kad se radi, vjeruje, kad se ljubi?

- U svakom slučaju je breme, možeš da uporediš jesli ti lakše nositi kamen na leđima ili torbu putničku, breme je breme, čoek se ne mora prepadati ako prečera u nečemu, ako je to zadovoljstvo tražilo. Mene ljudi kažu, šćer moja – tata, daj malo odmori vidiš da crče, a ja kažem – molim te pušti me da radim... ja sam najodomorniji kad sam najumorniji...

2019.